

**ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ**
**(Ὁ πολιτικός -
μάρτυρας
τῆς Ὁρθοδοξίας
καὶ τοῦ
Ἑλληνισμοῦ)**

Τὸ πρόσωπο καὶ ἡ πολιτικὴ πράξις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια (1766-1831) ἔχουν δεχθεῖ πολλές ἐρμηνεῖες. Σημασία ὅμως ἔχει, ὅτι κάθε ἰδεολογικὸς χῶρος ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν ταυτίσει μαζί του. Ἄλλ' αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει τὴν μεγαλωσύνη του. Αὐτὸ ὅμως ποὺ φανερώνει μιὰ σφαιρικὴ προσέγγισή του εἶναι, ὅτι ὅλη ἡ δράση του ἀπέρρεε ἀπὸ τὴν βιωματικὴ σχέση του μὲ τὴν παράδοση τοῦ Γένους του. Ἔτσι, μπορεῖ μὲν νὰ ὀνομασθεῖ «εὐρωπαϊστὴς», διότι εὐεργέτησε τὴν Εὐρώπη ποικιλοτρόπως, ἢ εὐρωπαϊκὴ ὅμως πολιτικὴ του καὶ οἱ συναφεῖς μὲ αὐτὴν στόχοι του, ἀποδεικνύουν, ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἀπέβλεπε στὴν Εὐρώπη τοῦ Καρλομάγνου ἢ τοῦ Ναπολέοντος, τοῦ Μέττερνιχ, τῆς κληρονομικῆς-φεουδαρχικῆς (ρατσιστικῆς) ὀλιγαρχίας, ἀλλὰ σὲ μιὰν Εὐρώπη, ποὺ προσδιοριζόταν ἀπὸ τὸ ἑλληνορθόδοξο φρόνημά του. Ἡ εὐρωπαϊκὴ δράση του ἀναπτυσσόταν παράλληλα μὲ τὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ του*. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι ἦταν ἐνιαία καὶ ἀδιάτμητη προσωπικότητα, μιὰ δὲ ἀπλὴ σύγκριση μὲ τὴ συνέχεια τοῦ πολιτικοῦ μας βίου πείθει, ὅτι ὁ Καποδίστριας ὑπῆρξε ὁ ΜΟΝΟΣ πολιτικός μας ἡγέτης βαπτισμένος ὀλόκληρος στὴν πατερικὴ Ὁρθοδοξία, ποὺ ὑπῆρξε ἄλλωστε καὶ ἡ παράδοση τῆς ἀρχαίας Ἑνωμένης Εὐρώπης μέχρι τὸ σχίσμα (1054).

Αὐτὴ τὴν προσέγγιση τοῦ Μεγάλου αὐτοῦ Ἄνδρος θὰ ἐπιχειρήσουμε στὴ συνέχεια, μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς Ἑλληνορθοδοξίας (Ρωμοσύνης).

1. Στὶς 2 Ἀπριλίου 1827 ἢ Γ' Ἑθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων ψήφισε τὸν Καποδίστρια πρῶτο Κυβερνήτη τῆς ἐλευθέρως μικρᾶς Ἑλλάδος. Καὶ ἐκεῖνος, ἔχοντας συνείδηση, ὡς διπλωμάτης καριέρας, τῆς περιπέτειας, στὴν ὁποία ἐκούσια στρατευόταν, ἔγραφε στὸν πιστὸ φίλο του Ἐυνάρδο: «Εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ ἄρω τὸν οὐρανὸθεν ἐπικαταβαίνοντά μου σταυρόν»¹. Μὲ προφητικὴ ἐνόραση διέβλεπε, ὅτι ἡ ἀνάληψη τῆς ἀποστολῆς τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦταν παρὰ μαρτυρικὴ πορεία καὶ θυσία. Δὲν μπορούσε ὅμως νὰ ἀρνηθεῖ τὴν πρόσκληση τῆς Πατρίδος. Τὴν συγκατάνευσή του ἔβλεπε ὡς «ὀφειλὴν εἰς ἱερὰν ὑπόθεσιν» τῆς². Τὸ μέγεθος ὅμως τῆς θυσίας τοῦ ἦταν εἰς θέση νὰ ἐκτιμήσουν οἱ ἄλλοι. Ἔτσι, ὁ αὐστριακὸς διπλωμάτης καὶ ἱστορικὸς Πρόκος Ὅστεν σημειώνει στὴν Ἱστορία του, ὅτι, ὅπως ἦταν τότε ἢ Ἑλλάδα, πιθανώτερο ἦταν νὰ στηρίξει ὁ Καποδίστριας τὴν Ἑλλάδα, παρὰ ἢ Ἑλλάδα τὸν Καποδίστρια³. Καὶ πράγματι, ὁ Καποδίστριας ἀποτελεῖ μοναδικὴ περίπτωση, ἴσως ὄχι μόνο στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία, πολιτικοῦ, ποὺ ἀρνήθηκε κάθε «χρηματικὴν χορηγίαν», διὰ νὰ μὴ ἐπιβαρύνει τὸ δημόσιο Ταμεῖο⁴. Δὲν ζήτησε, οὔτε πῆρε τίποτε ἀπὸ τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ ἔδωσε τὰ πάντα στὴν Πατρίδα.

* Βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ, Ὁ «εὐρωπαϊστὴς» Καποδίστριας - Ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση, στό: Ἑλληνισμὸς Μαχόμενος, Ἀθήνα 1995, σ. 69-84.

1. Ι. Α. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, Ἀθῆναι, 1841, τόμ. Α', σ. 102.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 135, 137 κ.ά.

3. Βλ. Ε. Γ. Προποψάλτη, Ὁ Καποδίστριας ὡς θρησκευτικὴ προσωπικότης, περιοδ. ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, ἀρ. 248, Δεκέμβριος 1976, σ. 3.

4. Ἐλ. Κούγκου, Ἰωάννης Καποδίστριας, Ὁ ἄνθρωπος - ὁ ἀγωνιστής, περιοδ. ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, ὅπ.π., σ. 10.

Τὸ Ἔθνος προσέβλεψε μὲ ἐμπιστοσύνη στὸν μεγάλο αὐτὸν Ἑλληνα πολιτικό, γνωστὸ ἤδη στὴν Εὐρώπη καὶ τὸν κόσμο, καὶ στήριξε σ' αὐτὸν τὶς ἐλπίδες του. Ὑπακούοντας στὸ κέλευσμα τοῦ ἄλλου μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας μας Ρήγα Βελεστινλή: «καὶ τῆς Πατρίδος ἕνας νὰ γένη ἀρχηγός», δὲν στράφηκε σὲ κανένα ξένο, οὔτε κἂν ζήτησε εὐρωπαϊὸ βασιλέα, ἀλλὰ ἐφάρμοσε τὸ γραφικό: «Ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου καταστήσεις ἐπὶ σεαυτὸν ἄρχοντα: οὐ δυνήσῃ καταστήσαι ἐπὶ σεαυτὸν ἄνθρωπον ἀλλότριον, ὅτι οὐκ ἀδελφός σου ἐστίν» (Δευτ. 17, 15). Ὡς ἐκλεκτὸς τοῦ Ἔθνους ἦλθε νὰ κυβερνήσει ὁ Καποδίστριας, διὰ νὰ μεταβάλει τὸ χάος, ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἑλλάδα, σὲ τάξη, δημιουργώντας ἀπὸ αὐτὸ κράτος σύγχρονο καὶ βιώσιμο. Κατανοώντας δὲ τὴν ἐκλογή του, ὡς τοῦ «ἐνὸς ἀνδρὸς ἀρχήν», θέλησε μὲν νὰ συγκεντρώσει στὰ χέρια του ὅλες τὶς ἐξουσίες, ἀλλὰ, κατὰ τὴ δική μας τοῦλάχιστον ἐκτίμησι, ὄχι λόγω τῶν ἀπολυταρχικῶν φρονημάτων του, διότι ἦταν φύση δημοκρατικὴ καὶ λαϊκὴ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πραγματώσει τοὺς στόχους του, ποὺ ἦταν ἡ σύγκραση τῶν συγχρόνων εὐρωπαϊκῶν πολιτειολογικῶν δεδομένων μὲ τὴν παράδοσι τοῦ Γένους, τὴν ἑλληνορθοδοξία. Ὁ Καποδίστριας ἠθέλε σύγχρονο κρατικὸ μηχανισμό, ἀλλὰ μέσα στὸ σκεῦος τῆς ρωμαϊκῆς παραδόσεως. Ἔτσι δὲν ἄργησε νὰ ἔλθει σὲ σύγκρουσι μὲ τὶς δυνάμεις ἐκείνες, ἐγχώριες καὶ ξένες, ποὺ ἐπεδίωκαν τὸν ἐξευρωπαϊσμὸ τῆς μικρῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀποσύνδεσή της, δηλαδή, ἀπὸ τὸν κορμὸ τῆς ὑπόλοιπης Ρωμηοσύνης, ποὺ ἐκφραζόταν μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς Ἐθναρχία, καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ σύνδεσή της μὲ τὴν ὑπόλοιπη Εὐρώπη, γιὰ νὰ δεθεῖ τελικὰ στὸ ἄρμα τῆς δυτικῆς διπλωματίας.

2. Ὁ Καποδίστριας, ὡς πολιτικὸς σπουδασμένος στὴ Δύση (Πάντοβα), ἀσκημένος στὰ δυτικὰ ἀνακτοβούλια, καὶ συνεπῶς εὐρωπαϊὸς, ἔγινε δεκτὸς ἀρχικὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες δυνάμεις, μολοντί συγκρατημένα ἀπὸ μερικές, ὅπως ἡ Ἀγγλία. Παρακολουθοῦσαν ὁμως τὴν ἐκδίπλωσι τοῦ προγράμματός του γιὰ νὰ διαπιστώσουν τοὺς ἀδηλοὺς στόχους του. Ὅταν, ἔτσι, διαπιστώθηκε ἡ ρωμαϊκὴ –ἑλληνορθόδοξη δηλαδή– γραμμὴ πλεύσεώς του, ἐπιστρατεύθηκαν ὅλα τὰ διατιθέμενα ἀπὸ τὴ διπλωματία μέσα γιὰ τὴν ἐξόντωσή του. Ἡ Ἀγγλία, κυρίως, ὀργάνωσε μυστικὴ ἐκστρα-

τεία ἐναντίον του, χρησιμοποιώντας τὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ὄργανά της. Τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office καὶ τοῦ Colonial Office (στὸ Kew Gardens τοῦ Λονδίνου) προσφέρουν πληθῶρα στοιχείων, ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴν κίνησι τῶν νημάτων τῆς ἀντικαποδιστριακῆς διμαγωγίας ἀπὸ τὰ ἀγγλοκρατούμενα Ἑπτάνησα⁵.

Ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς, τόσο ἐνοχλητικὸς γινόταν ὁ Καποδίστριας γιὰ τὴν φράγκικη καὶ μόνιμα ἀντιστρατευόμενὴ τὴν Ὁρθοδοξία Εὐρώπη. Θρεμμένος μὲ τὶς ἑλληνορθόδοξες παραδόσεις τῆς ἡπειρωτίσσης μητέρας του (Ἀδαμαντίας), ἦταν δεμένος μὲ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, βλέποντάς το ὡς κιβωτὸ συνόλης τῆς ζωῆς καί, συνεπῶς, ὡς «περιέχον» καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ Ἔθνους/Γένους. Τὸ γεγονὸς μάλιστα, ὅτι δύο ἀπὸ τὶς ἀδελφές του ἔγιναν ὀρθόδοξες μοναχές, τί ἄλλο φανερώνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικότητά της οἰκογενείας του; Ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμη κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Εὐρώπη, ὡς εὐφυῆς καὶ ἱκανὸς διπλωμάτης, κατόρθωνε νὰ συγκαλύπτει τὸ ἀληθινὸ φρόνημά του, ὅταν ἀνέλαβε τὰ ἡνία τῆς ἀνοργάνωτης ἑλληνικῆς πολιτείας, δὲν εἶχε λόγος νὰ ἀποκρύψει τοὺς ἀληθινούς στόχους του. Ἦδη ἡ πρώτη προκήρυξή του πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἄρχιζε μὲ τὴ φράσι: «Ἐὰν ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, οὐδεὶς καθ' ἡμῶν».

Ἦταν γνωστὴ, ἄλλωστε, ἡ ἀντίθεσι τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι (1789) καὶ κυρίως τὶς ἀντιθηρησκευτικὲς ἀρχές της. Καὶ αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ τὸ λαμβάνουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν ὅλοι ἐκείνοι ποὺ ἐπιμένουν, ὅτι ὑπῆρξε «τέκτων κανονικός»⁶, χωρὶς βέβαια ἐπάρκειά στοιχείων, λησιμονώντας, ὅτι ὡς διπλωμάτης ὁ Καποδίστριας συνανατρεφόταν τοὺς πάντας, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἀνήκει ὀλόκληρος στὴν Ὁρθοδοξία, ἡ ὁποία διεκδικεῖ «μοναδικότητα» καὶ «ἀποκλειστικότητα» στὴ συνείδησι καὶ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως ἐπίσης δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἀρνητικὴ στάσι του ἀπέναντι στὴ Μασονία καὶ κάθε μυστικὴ ὀργάνωσι κατὰ τὴ διάρ-

5. Κατὰ τὴν ἔρευνα, ποὺ κάμναμε ἐκεῖ, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1982, συγκεντρώσαμε ἕνα ἀριθμὸ σχετικῶν ἐγγράφων, ποὺ ἔχουμε παρουσιάσει –καὶ παρουσιάζουμε– σὲ διάφορες εὐκαιρίες.

6. Βλ. Παν. Γ. Κρητικοῦ, Ὁ Ἱ. Καποδίστριας τέκτων κανονικός, Ὁ Ἑρμισθὴς 3 (1965), σ. 124-144.

κεια τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας του⁷. Ὁ Καποδίστριας ἔβλεπε ζυμωμένη τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Ἑθνους μὲ τὴν Ὁρθοδοξία, τὴν ζωτικὴ πνοὴ καὶ ἀναστάσιμη δύναμή του: «Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία (ὡς Ὁρθοδοξία) –ἔλεγε– ἐσυντήρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ γλῶσσαν καὶ πατρίδα καὶ ἀρχαίας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ ἐξαναχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν, τῆς ὁποίας εἶναι στύλος καὶ ἐδραῖωμα»⁸.

3. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημά του ὑπαγόρευσε καὶ σύνολη τὴν πολιτικὴ του. Καὶ αὐτὸ φαίνεται κατ' ἐξοχὴν στὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ του. Ἀκολουθώντας τὴν παράδοσιν τοῦ ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, θεωροῦσε καὶ αὐτὸς τὴν παιδεία ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ ἀπέκρουε τὴν μονομερῆ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος χωρὶς τὴν χριστιανικὴ διάπλασιν τῆς καρδίας. «Τὰ ἄθεα γράμματα» ἦταν καὶ γιὰ τὸν Καποδίστρια, ὅπως καὶ γιὰ τοὺς λαϊκοὺς διδάχους τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, Φλαμιάτο καὶ Παπουλάκο, ἀναίρεση τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως καί, συνεπῶς, δὲν εἶχαν θέση στὴν ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Μιὰ ἀπὸ τὶς βασικότερες ἐναντίον του κατηγορίες, πού διετύπωναν οἱ προτεστάντες Μισσιονάριοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέπεσαν στὴν Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν γιὰ τὴν ἐκφράγησίν της, ἦταν ὅτι τὰ σχολεῖα τοῦ Καποδίστρια εἶχαν μοναστηριακὴ ὀργάνωσιν καὶ συνεδύαζαν καθημερινὰ παιδεία καὶ λατρεία, προσφέροντας ὡς ἀναγνώσματα στὴν τράπεζα Βίους Ἁγίων!

Τὴν μόνιμη δυσπιστία ἀπέναντί του ὄλων τῶν δυτικῶν, πού ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐργάζονταν γιὰ τὴν ἀποορθοδοξοποίηση καὶ ἐκφράγησιν τῶν Ἑλλήνων, δείχνει ἓνα γράμμα τοῦ Κορκ (ἐπὶ Βαυαρῶν θὰ ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος) στοὺς δυτικοὺς προϊστάμενους του: «Ὁ Καποδίστριας ἔδωσε μὲν στὸν Anderson τὴν ἄδεια νὰ ἰδρύσῃ σχολεῖα, κάτι πού ἦταν γιὰ ὄλους μιὰ εὐνοϊκὴ ἀπόδειξις τῶν φιλελευθέρων φρονημάτων του. Ἀλλὰ κατὰ τὴν συζήτησίν μας φάνηκε νὰ κατέχεται ἀπὸ ἀνησυχία, ὥστε νὰ περιορίσῃ τὴν ἄδεια πού παραχωροῦσε, μὲ τὸ νὰ ἐπιμένει ἔντονα

στὸ νὰ μὴ ἐπιτραπῇ νὰ διδάσκηται τίποτε σ' αὐτὰ τὰ σχολεῖα χωρὶς νὰ ἔχει λάβει προηγουμένως γνώσιν ἢ Κυβέρνησιν»⁹. Ὁ ἴδιος ὁ Κορκ μᾶς πληροφοροῦν, ὅτι ὁ Καποδίστριας προέβαλλε συχνὰ ἀντιρροήσεις στὴν κυκλοφορία προτεστάντικῶν φυλλαδίων, πού προσέβαλλαν τὴ θρησκευτικὴ παράδοσιν τοῦ λαοῦ¹⁰. Ἐξ ἄλλου, ὁ Καποδίστριας ἔγραφε στὸν ἀμερικανὸ μισσιονάριο Rufus Anderson, ὅτι «οἱ Ἕλληνες θὰ δέχονταν εὐχαρίστως σχολεῖα καὶ ἄλλα, βιβλία, εἰκόνες, καὶ τέλος κάθε τι, πού δὲν θὰ τοὺς ἀποσποῦσε ἢ δὲν θὰ ὑπονόμευε τὴν πίστιν τους στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἑθνους τους»¹¹. Ἐπεδίωξε, μάλιστα, νὰ λάβει δάνειο ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀμερικανικὴ ἱεραποστολικὴ Ἐταιρεία A.B.C.F.M., πού εἶχε καταρτίσει ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, «γιὰ νὰ ὀργανώσῃ δικό του σύστημα ἐθνικῆς παιδείας». Ἡ Ἐταιρεία, βέβαια, παρὰ τὸν διατυμπανιζόμενον φιλελληνισμό της, ἀπέρριψε τὴν πρότασίν του¹², διότι σκοπὸς της ἦταν νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Προτεστάντισμὸν στὴν Ἑλλάδα μέσῳ τῆς παιδείας, ὅπως καὶ ἔγινε ἄλλωστε. Ὁ Καποδίστριας, λόγῳ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς Ἑλλάδος, οὔτε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς δυτικοὺς μποροῦσε, οὔτε νὰ ἀρνηθῇ τὴν προσφορὰ τους, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως, ἄλλωστε, μέσων. Προσπαθοῦσε ὅμως νὰ τοὺς κρατῇ ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του¹³. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ συνεργάτου του Ἀνδρέα Μουστοξύδη (στὴν Κέρκυρα) ἐπισημάναμε πολλὰ ἀποδείξεις γι' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ καὶ τῶν δύο αὐτῶν Κερκυραίων.

4. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια ἔβαινε παράλληλα πρὸς τὴν εὐρύτερη ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ του¹⁴. Παιδεία καὶ Ἐκκλησία ἦταν τὰ βασικὰ

9. Γρ. Κορκ ἀπὸ 20.11.1829 στὴν Church Missionary Society τοῦ Λονδίνου, στοῦ Γ. Δ. Μεταλληνοῦ, Τὸ ζήτημα τῆς Μεταφράσεως τῆς Ἀγ. Γραφῆς εἰς τὴν Νεοελληνικὴν, κατὰ τὸν ἸΘ' αἰῶνα, Ἀθήνα 2004², σ. 397.

10. Στὸ ἴδιο.

11. James F. Clarke, Bible Societies; American missionaries and the national revival of Bulgaria, N. York 1971, σ. 232.

12. Στὸ ἴδιο.

13. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ, Τὸ ζήτημα... ὅπ.π., σ. 399 ἔ. Πρβλ. Τοῦ Ἰδιοῦ, Παράδοσιν καὶ ἀλλοτρίωσιν, Ἀθήνα 20015, σ. 279 ἔ.

14. Βλ. Α. Γερομιχαλοῦ, Ἰδρυσις καὶ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, στὴν ΕΕΘΣΠΘ, ἀρ. 11 (1967), σ. 346 ἔ.ἔ. Ε. Κωνσταντινίδου, Ἰ. Καποδίστριας καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ του πολιτικὴ, Ἀθήνα 1977. Charles A. Frazee, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία, 1821-1852. Ἀθήνα 1987, σ. 97 ἔ.ἔ.

7. Ν. Ι. Φιλίππου, Ἑλληνικὸς Ἀντιμασσοπισμὸς, Ἀθήνα 1972, σ. 14.

8. Ἐ. Πρωτοψάλτη, ὅπ.π., σ. 4.

ένδιαφέροντά του, για την πνευματική συνέχεια του Έθνους, όπως και η δικαιοσύνη, για την εκσυγχρονισμένη οργάνωσή του. Φρόντισε για την ανακαίνιση των έρειπωμένων εκκλησιών, για την μόρφωση του Κλήρου, ιδρύοντας εκκλησιαστική σχολή στον Πόρο¹⁵, σχεδίαζε δὲ ἀκόμη καὶ τὴν ἴδρυση «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας», καὶ συνέστησε εἰδικὸ Ὑπουργεῖο, τὴν «Γραμματεῖαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας», ὅπου, ὅπως ὁ ἴδιος ἐξηγοῦσε, «συνηνώθησαν δύο ὑπηρεσίαι ἀχώριστοι, καὶ πρὸς ἓνα συντρέχουσαι σκοπὸν, τὴν ἠθικὴν τῶν πολιτῶν μόρφωσιν, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἀνορθώσεως»¹⁶. Ὁ Καποδίστριας θεμελιώνει, ἔτσι, τὴν συνύπαρξιν «Παιδείας καὶ Ἐκκλησίας» (ὄχι: Θρησκευμάτων), σὲ ἓνα Ὑπουργεῖο, γιὰ τὴν παράλληλη πολιτικὴ διακονία, δύο περιοχῶν, πὺ παραδοσιακὰ συνδέονται μεταξύ τους ἀδιάρηκτα στὴ ζωὴ τοῦ Γένους.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Καποδίστρια ὡς «τοῦ πρώτου καὶ τελευταίου Κυβερνήτου, πὺ ἀγάπησε καὶ ἐνδιεφέρθη εἰλικρινῶς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος»¹⁷ δὲν εἶναι ὑπερβολή. Πιστεύοντας στὴν ἀναγεννητικὴ ἀποστολὴ καὶ δύναμιν τοῦ Κλήρου, ἐργάσθηκε γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο καὶ τὴν σχολικὴ κατάρτισή του. Εἶναι ὁ μόνος πολιτικὸς μας, ὁ ὁποῖος ἐνδιεφέρθηκε εἰλικρινὰ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση, καὶ ὄχι ἀπλῶς τὴν «δήμηση» καὶ ἀπαλλοτριώση, τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Ἀξιοποίηση ὑπὲρ τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας (μισθοδοσία τοῦ κλήρου καὶ συντήρησις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχολείου). Ἀποπειράθηκε, ἐπίσης, νὰ καταπολεμήσει τὴν ὑπάρχουσα ἀταξία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, τὶς καταχρήσεις ὀλίγων κληρικῶν καὶ νὰ ἐπιβάλλει τὸν περιορισμὸ τοῦ κλήρου στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα του, ἀλλὰ καὶ τὴν τήρησιν ἐκκλησιαστικῶν λογιστικῶν βιβλίων, χωρὶς ὅμως, στὸ τελευταῖο αὐτό, ἐπιτυχία...

5. Τὸ σημαντικότερο ὅμως μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του, πὺ συνιστοῦσε τὴν μεγαλύτερη πρόκληση γιὰ τοὺς δικούς μας Εὐρωπαῖστὲς καὶ τὶς

Μεγάλες Δυνάμεις, ἦταν ἡ προσπάθειά του νὰ ἀποκαταστήσει τὶς σχέσεις τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν πνευματικὴ τῆς Μητέρα, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πὺ ἦταν ἀκόμη καὶ Ἐθναρχικὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Κέντρο¹⁸. Μὲ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἐθνεγεροσίας, ὅπως ἦταν φυσικὸ, διεκόπη ἡ ἐπικοινωνία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, χωρὶς ὅμως ἡ διακοπὴ αὐτὴ, καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, νὰ λάβει τὸν χαρακτήρα πραξικοπηματικῆς ἀνεξαρτητοποιήσεως. Τὰ δικαιώματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου οὔτε ἀπορρίφθηκαν ποτέ, οὔτε καὶ λησμονήθηκαν. Ἀντίθετα ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, αὐτὴ πὺ ἐξέλεξε καὶ τὸν Καποδίστρια ὡς Κυβερνήτη, διεκήρυξε: «Ἐπειδὴ πάντες ἡμεῖς [...] οὐκ ἐγνωρίσαμεν ἄλλην μητέρα, εἰμὴ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, οὔτε ἄλλον Κυριάρχην, εἰμὴ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἃ καὶ ὁ μεγάλωφρον αὐτῆς Πατριάρχης Γρηγόριος πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐθυσίασθη ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος, διὰ τοῦτο οὐκ ἐφείται ἡμῖν ἀποσπασθῆναι ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποσκιρτῆσαι». Ὁ κύκλος ὅμως τῶν Διαφωτιστῶν, μὲ πρῶτο τὸν Κοραῆ, ποτισμένος ἀπὸ τὸ δυτικὸ πνεῦμα καὶ προσκολλημένος στὴν δυτικὴ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων καὶ στὶς δυτικογενεῖς προκαταλήψεις γιὰ τὸ Βυζάντιο καὶ τὴ Ρωμηοσύνη, ἔγινε ὁ προπαγανδιστὴς τῆς αὐτονομίσεως τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

* * *

Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ λεχθεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες Εὐρωπαϊζοντες εὐθυγραμμίζονταν μὲ τὴν πολιτικὴ τῶν Μ. Δυνάμεων γιὰ τὸ νεότευκτο Ἑλληνικὸ Κράτος, ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴν «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή». Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ συνοψισθεῖ στὰ ἀκόλουθα: λύση τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος μὲ τὴ δημιουργία μικρῶν ἐθνικῶν βαλκανικῶν κρατῶν, σὲ μόνιμη σύγκρουση ἢ ἀντίθεση μεταξύ τους, γιὰ τὴν ἐμπόδιση κοινοῦ ἀγῶνος ἐκ μέρους των πρὸς ἀνασύστασιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας/Βυζαντίου. Ὁ διαμελισμὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας συνδέθηκε μὲ τὴν δικαιοδοσιακὴ συρρίκνωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πα-

15. Βλ. Ι. Κωνσταντινίδου, Ὁ Ἱ. Καποδίστριας θεμελιωτὴς τῆς ἐκκλησ. ἐκπαιδεύσεως, ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, ὅπ.π., σ. 20-24.

16. Γεν. Ἐφημ. τῆς Ἑλλάδος, 1829, ἀρ. 73, 74.

17. ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ, ὅπ.π., σ. 1.

18. Γιὰ τὰ παρακάτω βλ. Γ. Δ. Μεταλληνῶ, Τὸ Ἑλλαδικὸ Αὐτοκέφαλο. Προϋποθέσεις καὶ συνέπειες, στό: Παράδοσις καὶ Ἀλλοτριώσις, ὅπ. π., σ. 227 ἔ.ἔ.

τριαρχείου, με τὴ δημιουργία ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ σ' αὐτὸ βοήθησε ἡ ἐξάπλωση τοῦ ἐθνικοῦ καί, κατ' οὐσίαν ἐθνικιστικοῦ, πνεύματος στους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ Ἕλληνες θὰ ἔχουμε τὸ θλιβερὸ πρόνομο νὰ ἡγηθοῦμε τὸ 1833 σ' αὐτὴν τὴν προσπάθεια ἀποσυνθέσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐθναρχίας.

Ὁ Καποδίστριας γνώριζε καλὰ τὰ σχέδια αὐτά. Ὡς ἐνσυνείδητα ὁμῶς Ρωμηὸς-Ὁρθόδοξος, γνώριζε, ὅτι ὑπῆρχε κίνδυνος, ἡ διακοπὴ τοῦ δογματικοῦ καὶ κανονικοῦ δεσμοῦ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ προκαλέσει κυριολεκτικὰ διάλυση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐλευθέρου καὶ ἀλυτρώτου. Ἐξ ἄλλου, ἦταν καὶ βαθὺς γνώστης τῆς σημασίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὸν Ἑλληνισμό καὶ τὴν ὀρθόδοξη οἰκουμένη, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία του. Ἄλλωστε, ἤδη τὸ 1819, εὐρισκόμενος στὴν Κέρκυρα, εἶχε ἐκδώσει ἐπὶ ὄνομα Ἰπὸμνημα, ὑποστηρίζοντας τὴν ἀναβολὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴ θεμελίωση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας «οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνότητος, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς εὐρείας καὶ ζωῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»¹⁹. Τί ἄλλο δείχνει αὐτὸ ἀπὸ τὴν θέληση τοῦ Καποδίστρια νὰ ἀναστηθεῖ «τὸ ρωμαϊκόν», τὸ ὁποῖο συνεχιζόταν μετὰ τὴν Ἐθναρχικὴ ὑπόσταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου; *Μετὰ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ ὄχι τὴν Εὐρώπη* συνέδεε ὁ Καποδίστριας τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲν εἶναι περίεργο, λοιπόν, ὅτι ὁ Κυβερνήτης συνῆψε ἀλληλογραφία μετὰ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κωνσταντῖο τὸν Α' (1830-1834), μετὰ σκοπὸ νὰ ρυθμισθεῖ ἡ σχέση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Μητέρα Ἐκκλησία μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ τῆς ιστορικοκανονικῆς τάξεως. Στὴ συνάφεια δὲ αὐτὴ εἶναι ἐνδεικτικὴ τῶν προθέσεων καὶ τοῦ φρονήματος τοῦ Καποδίστρια μία πολύτιμη μαρτυρία τοῦ Κ. Οἰκονόμου, πὺ δημοσιεύσαμε ἤδη²⁰. Ὁ Οἰκονόμος, στενὸς φίλος τοῦ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ καὶ μετέπειτα Κυνοῦρίας Διονυσίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἔλαβε ἀσφαλῶς τὶς σχετικὲς πληροφο-

ρίες, ἀναφέρει, ὅτι ὁ Καποδίστριας ἀνέθεσε στὸν Διονύσιο εἰδικὴ ἀποστολὴ στὴν Πόλη, γιὰ νὰ διευθετηθεῖ τὸ ταχύτερο τὸ ἐκκλησιαστικὸ πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος, «ἵνα μὴ – ὅπως ἔλεγε (ὁ Καποδίστριας), *πέση ἡ ὑπόθεσις εἰς Φράγκων χεῖρας, καὶ τότε ἐχάθημεν*»! Μέσα στὴ φράση αὐτὴ κλείνεται ἡ προφητικὴ πρόβλεψη τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὸ βαυαρικὸ αὐτοκέφαλο καὶ τὶς ἐπιπτώσεις του στὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας, ἀλλὰ καὶ στὴν ὅλη πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Αὐτὸ ἀκριβῶς ὁμῶς δὲν ἤθελε ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ. Τὴν ὁμαλοποίησι τῶν σχέσεων τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν συνέχισι τῆς ἐνότητος τοῦ Ρωμαϊκοῦ, πὺ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀνάστασι τοῦ Βυζαντίου/Ρωμανίας, δηλαδὴ τῆς Ὁρθοδόξης Αὐτοκρατορίας. Ἐνῶ ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος ἐτοιμαζόταν γιὰ τὴν μετάβασί του στὸ Πατριαρχεῖο, οἱ δολοφονικὲς σφαῖρες ἔκοβαν τὴ ζωὴ τοῦ Κυβερνήτη καὶ ματαίωσαν τοὺς σκοποὺς του. Οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες, πὺ τροφοδοτοῦσαν καὶ κατηύθυναν τὴν ἐναντίον του ἀντιπολίτευσι, ὅπλισαν καὶ τὰ χεῖρα τῶν ἀφελῶν δολοφόνων του. Ὅπως, συνήθως, συμβαίνει στὴν ἱστορικὴ πορεία ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ προσωπικὲς δυσσαρέσκεσι καὶ ἀντιθέσει, ἐνισχυόμενες ἀπὸ τὶς ἐπιβουλὲς τῶν ξένων, μεγιστοποιοῦν τὶς ὁποιοσδήποτε ὑπερβάσει καὶ ἀστοχίει, χάνοντας τὴ συνείδησι τῆς καθολικότητος καὶ τοῦ οὐσιώδους καὶ ἐν προκειμένῳ τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Κυβερνήτη.

6. Τὸ τραγικὸ στὴν περίπτωσι τοῦ Καποδίστρια εἶναι, ὅτι, βέβαιος γιὰ τὸν ἐθνωφελεῖ χαρακτήρα τοῦ ἐπιτελουμένου ἔργου του, δὲν πίστευε, ὅτι θὰ βρεθοῦν ἀδελφοί του Ἕλληνες, πὺ θὰ θελήσουν νὰ τὸ καταστρέψουν: «Οἱ Ἕλληνες –γράφει– δὲν θὰ φθάσουν ποτὲ μέχρι τοῦ σημείου νὰ με δολοφονήσουν. Θὰ σεβασθοῦν τὴν λευκὴ κεφαλὴ μου [...]. Ἄλλωστε εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ τὴν θυσιάσω. Ἐὰν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι θέλουν νὰ με δολοφονήσουν, ἄς με δολοφονήσουν. Τόσον τὸ χειρότερον δι' αὐτούς. Θὰ ἔλθῃ κάποτε ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐννοήσουν τὴν σημασίαν τῆς θυσίας μου»²¹.

19. Χρ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Κων/λεως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ΚΑ (1950), σ. 316.

20. Κων. Οἰκονόμος πρὸς Τιτῶφ (στὸν τιμητικὸ Τόμο τοῦ καθηγ. Κων. Μπόνῃ (Φίλια... Θεσσαλονίκη 1989, σ. 355-383. Βλ. Ἑλληνισμὸς Μαχόμενος, ὅπ. π., σ. 189-225.

21. Ἐπιστολαί, ὅπ. π., τόμ. Δ', σ. 300 ἔ.

Λόγια προφητικά, αλλά συνάμα και ένδεικτικά της ολοκληρωτικής άφοσίωσης του έρημίτη πολιτικού στη διακονία της Πατρίδος και του Γένους. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 έφυγε από τὸ ταπεινὸ Κυβερνεῖο τοῦ Ναυπλίου, γιὰ νὰ λειτουργηθεῖ, ὅπως ἔκανε σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, ὡς πιστὸς Ὁρθόδοξος. Τὸ γεγονός, ὅτι τὰ φονικά βόλια τὸν βρῆκαν λίγο μετὰ τὴς 6.30 τὸ πρωῖ, δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀπαρατήρητο. Δὲν ἦταν ὁ πολιτικὸς τῶν δοξολογιῶν καὶ τῶν πανηγύρεων. Ἦταν ἕνας Ρωμηός, ὅπως ὅλος ὁ ἅπλος καὶ εὐσεβὴς Λαός, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ὁποῖου ἀνάλωνε τὴ ζωὴ του. Καὶ γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸ λαὸ ἀπὸ τὸν Ὁρθρο συμμετεῖχε στὴ σύναξη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ δολοφονία του ἀνέκοψε τὴν πορεία τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσή του μέσα στὰ ὄρια τῆς ἔλληνορθόδοξης παραδόσεώς του. Ἐπηρέασε ὅμως δυσμενῶς τὴν πορεία καὶ ὅλης τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς, ἀνα-

τρέποντας τὰ σχέδια γιὰ τὴν ρωμαίικη ἀποκατάστασή της.

* * *

Ὁ πιστὸς φίλος τοῦ Καποδίστρια Ἐυνάρδος μπόρεσε νὰ συνειδητοποιήσει πολὺ ἔνωρὸς τὴ σημασία τῆς δολοφονίας τοῦ ἀληθινοῦ Πατέρα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος: «Ὁ θάνατος τοῦ Κυβερνήτου –ἔγραφε– εἶναι συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι δυστύχημα δι' ὅλην τὴν Εὐρώπην [...]. Τὸ λέγω μὲ διπλὴν θλίψιν: ὁ κακοῦργος, ὅστις ἐδολοφόνησε τὸν κόμητα Καποδίστρια, ἐδολοφόνησε τὴν πατρίδα του»²². Τὸ εἶπαμε ὅμως παραπάνω: Τὸ δολοφονικὸ χέρι κατευθυνόταν ἀπὸ τὴς δυνάμεις ἐκεῖνες, πού ἐνήργησαν στὴ δολοφονία, ὡς ἠθικοὶ αὐτουργοί, πραγματοποιώντας ἔτσι τὸν σκοπὸ τους: τὴν ἀνακοπὴ καὶ ἀνατροπὴ ἑνὸς μεγάλου πατριωτικοῦ ἔργου, πού ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ συμφέροντά τους.

22. Γεν. Ἐφημ. τῆς Ἑλλάδος, ἀρ. 88, 14.11.1831.